

Szentbeszéd és fokhagyma

I.

Gazdag álmat láttam, olyasfélét, ami után vidáman ébredünk, és azon melegében elmeséljük. Tűnődtem aztán, vajon milyen emlékekből, sejtelmekből és friss hatásokból szötte egybe a tudatalattim?

A pápa miséjét hallgattam otthon, Magyarországon egy nagy templomban. A pápa kiszólított ministrálni, de én nem emlékeztem már jól a szertartás szavaira. Álltam csak kinn, mindenki szeme előtt, és legalább barátságos arcot vágtam. A következő jelenetben a pápa már nő volt, aki receptekről, főzésről csevegett a prédikációjában, kellemesen és természetesen. Hogy ő *hogyan vágja ketté a fokhagymát*. A körülöttem ülő asszonyok mosolyogva és felszabadultan hallgatták, mint olyan valakit, aki szinte egy közülük, és éppen arról szól, ami őket izgatja. Végül jazz-dalokat énekelt az oltártól felénk fordulva a pápa, e nő. Elegáns esti ruhát viselt és nagy, tollas fekete kalapot. Igen jól énekelt; a szívéből jött a dal. Ez volt az ő *szentbeszéde*. Amatőr énekes lévén két szám között kis bizonytalansággal pillantott le maga elé, megerősítést várva, így én, aki közvetlenül előtte ültem, olaszul oda is sügtam neki: Nagyszerű vagy! Le voltam nyugőzve, mennyire közvetlen és emberi tud lenni egy pápa.

Kézenfekvő lenne elemezni az álom felszínét, az örömet, hogy a pápa egy szinten van velem, megszólíthatóan, érintésnyi közelségben. Hogy nő is tud lenni, sőt, mivel a jazz néger eredetű zene – talán nem is európai. Felébredészek ezeket találtam a legérdekesebbnek.

Álmaink, még a banálisnak tűnőek is, intim és mély területekre vezetnek. Ha követjük a motívumok szálait, meglepő felfedezéseket tehetünk. Külön-külön hosszú története lenne minden szónak; hogy mit jelent számomra az olasz nyelv, Róma; tűnődhetnék a főzéshez, a jazzhez, a ministráláshoz való viszonyomról. Vagy arról, amire egyelőre nincs is ötletem, hogy a tollas kalapot vajon honnan vettem?

Itt most két szót szeretnék kiemelni, hogy általuk bevilágítsak az álom bizonyos rétegeibe. Legyenek ezek: „szentbeszéd” és „fokhagyma.”

II.

Amióta felnőttem, nagyjából három évtizede, nem járok templomba, és immár tizenöt éve élek külföldön. Japánban lakom, sámánista (sintó) vallású szigeten, amely másfél évezrede megismerkedett a Kínából hozott buddhizmussal. Közben sikerült megőriznie eredeti hiteit és babonáit is.

Tetszik nekem, hogy a buddhizmus nem kívánta kioltani a sámánista világképet, nem mondta, hogy vagy én, vagy te, hanem elhelyezkedett mellette. Együtt hatnak a szokásokban, és egyetlen fejben is elegyednek, hiszen a két irányzat az emberi gondoknak nem teljesen azonos területét fedí le. Összeférnek. Valahogy úgy, ahogy legtöbbször, akik jól felöltözve védjük testünket a hideg ellen, ebédelni is szoktunk, s mindez nem zárja ki, hogy aznap meg is vacsorázzunk.

Azokban a hetekben egy kertről olvastam könyveket, a kiotói Rjóandzsi templom világhírű kökertjéről. Azt tartják róla, hogy a buddhizmus lényegét kifejező csodálatos műalkotás. Szinte kihallható belőle a zen-buddhizmus szavak nélküli tanítása. Az egyik könyv már a címében vállalja, hogy ez a kert – kövekben előadott szentbeszéd.

Megszokott fogalmainkhoz képest különös kert: egy négyszögletű, fehér, elgereblyézett zúzottkő mező, s benne szótlan elrendezve egy tucatnyi szikladarab. Növényzete: csupán az egyik-másik szikla lábánál megtelepedett csillagforma moha, és a zúzmó. Ebben a kertben nincsenek virágok, fák, méhek; és létrehozása óta, ötszáz év óta, akár esett, akár fűjt, szinte semmi nem változott benne.

Különös csend. A kontempláció kozmikus kifutópályája. A zúzottkő mezőt tengernek vagy folyónak is lehet látni, melyben a sziklák – szigetek. Ezer sziklaorom szépsége derenghet föl egy maréknyi homokban – mondja a kert. A körkörös gereblyézett fehér zúzottkő mező lehetne akár a Tejútrendszer képe, a sziklák a csillagok, a kevéske zöld pedig jelenthetné a mákszemnyi szerves életet, amely a szervesetlen égítetek tengerében, a világegyetemben megszületett. Kicsi és nagy, közeli és távoli sohasem abszolút – vallja a kert. A drágakő sem több, mint közönséges kavics, a közönséges kavicsot viszont nézheted drágakőnek – sugallja a kert. Olykor pedig az az érzésünk itt, mintha a sziklák vonulóban lennének, példázva a tételt: Folynak a sziklák, áll a folyó.

Felérhet-e egy jazz-dal, vagy egy kert – egy szentbeszéddel?

Képes-e az lenni?

Bizonyos, hogy minden komoly, ihletett alkotói folyamat rokonságban van az imádkozással. Hiszen a készítőnek tudatában kell lennie életnek-halálnak-teljességnek, még ha nem is emeli ki látható helyre, s felszíni témája netán csak egy apróság. Az a kész mű pedig, amely képes átadni valami lényegeset és megvilágítót – még ha nem is a Jóisten ügyeit ábrázolja –, édestestvére a szentbeszédnek. Így nem csak Michelangelo Teremtése vallásos alkotás, hanem akár egy jól lefestett karalábé is, ha megcsillan rajta a mindenségről való áhítatos tudás. Egy kép, egy dal, egy kert igenis prédikációval ér fel, ha letisztult *vallomás* rejlik benne a legfőbb dolgokról.

III.

(1) Amikor először hallottam a fokhagymát jelentő japán szót (*nyinnyiku*), az ember (*nyin*) és a hús (*nyiku*) szavak összetételének véltem. Egy pillanatra elhittem, hogy barátom a különös étterem bejáratánál azt tudakolja, nem bánom-e, hogy „itt mindent sok emberhússal készítenek”? S noha tudom már, hogy a japán fokhagymát nem így kell kettévágni: *nyin-nyiku* – asszociációim máig megőrizték a kannibalizmusra való (ár)nyalattnyi csípős utalást.

(2) Egykori kedvesem évekig édesanyja kifőzdéjében dolgozott. E japán család csodálatos és hatalmas tudással rendelkezik a halak és tengeri lények, mindenféle algák és zöldegek összetételéről, vitamin- és tápértékéről, számtalan finom elkészítési módjáról. Központi helyen áll életükben az egészséges étkezés. Azt mondhatnám, hogy az én volt galambom vallásának lényegi része a helyes táplálkozás. Még egy röptében összecsapott vacsorából is műremeket teremt.

Egyszer lejegyezte nekem angolul egy étel receptjét, s abban egy bájos elvétést tett. A *garlic* (fokhagyma) szót *girlic*-nek írta. Japán füle vezethette félre: ők ugyanúgy ejtik a *girl* (lány) hangsort, mint a *garlic* első felét. Azóta e szó képviselte jelentésfelhőbe, e hangulatba beröppen nekem egy csinos *görlice* is. Karcsú lány; dereka-csípője fokhagyma.

(3) De térjünk inkább vissza sietve a szentmiséhez. Sőt annak ősképéhez, az utolsó vacsorához, ahol a legelső pápák tanítója receptet mondott el arra, hogyan kell eljárni a kenyérnek egy bizonyos kitüntetett fajtájával.

Étkezés közben Jézus kenyeret vett a kezébe, megáldotta, megtörte, és ezekkel a szavakkal adta tanítványainak: „Vegyétek és egyétek, ez az én testem!” Azután fogta a kelyhet, hálát adott és ezekkel a szavakkal adta nekik: „Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, az (új) szövetség, amelyet sokakért kiontok a bűnök bocsánatára.”

Gyerekkorom óta sok töprengést okozott az a követelmény, hogy áldozáskor az ostyát rágás nélkül, csupán a nyelvünkre véve, mintegy elszopogatva szabad csak lenyelni. Az álomban a kettévágás talán arra az észrevételre is utalhat, hogy Jézus hangsúlyozottan megtörte azt, amit felkínált a vacsorán. (Egy *megtört* ember[t]).

Kenyér vagy test. Szimbolikus bekebelezés. Egyesülés. Kettévágott *fokhagyma*.

Sejtem már, a szó egész este köröttem lebeg majd, és vacsora után sem csillapul az izgalmi fok – hogy ma egyáltalán elaludni? A babona melleleg úgy tartja, hogy ez a fűszer megvéd a gonosz egy fajtájától, a vámpirtól. De – ne tovább! Már is úgy érzem magam, mint aki fokhagymát csempész a határokon keresztül. Nyelvterületről nyelvtérre. Végül nyakoncíp egy ép szimatú vámos. Lelepleződtem. Dugdosnám még a fokhagymát, de hiába. Elborítja arcomat a vám-pír.

IV.

Álmaink tudatalatti, cenzúrázatlan forrongást öntenek formába. Abból a magmaszerű kavargásból merítenek, ahol az élmények lenyomatai meglepő szabadságfokkal kapcsolódnak egymáshoz, bármelyik érzékszervemmel szereztem is őket, és bármelyik nyelven vagy nézetrendszerben az általam ismertek közül. Hírt hoznak lentről, a szavak előtti teljességből.

Naivitás lenne, ha valaki maradéktalanul érteni vélné az álmát. Nem állíthatom, hogy éppen a legértékesebb jelentés-ásványokat bányásztam ki és osztottam meg belőle. Annyi bizonyosnak tűnik, hogy világrész-váltásom élményét rendezgeti, és megpróbál feldolgozni egy vallási érlelődési folyamatot.

Tükrében olyan valakinek látom magamat, aki katolikus hitben nevelkedett, és élete utóbbi harmadában egy másfajta világ levegőjét szívta. Élményeit átszűri jelenlegi hazájának nyelvén is. Az új kultúra gyökereket eresztett a lelkében, és hatni kezdett a mélyebb tudat rétegeiben is, ezért önmagáról csak úgy képes beszámolni, ha nemcsak anyanyelvét veszi igénybe.

Ki lehet vajon ez a pápa? Valaki, aki értekezik velem a legfontosabbokról. Egyenlőként szólít meg, és nagyon személyesen. Úgy, olyan közvetlenül, ahogy szavak nélkül is egy szentbeszéd élményét ajándékozhatja egy kert, s ahogy egy vacsorával akár szerelmet lehet vallani.

Balogh B. Márton

Van élet a halál előtt?

Hónapok óta telt ház előtt vetíti a Tabán mozi Flieg auf Benedek Feldmár András előadásairól készített dokumentumfilmjét, „Van élet a halál előtt?” címmel. Február elején megnéztem. Már a 18-as villamoson észrevettem három különösen élénk tekintetű embert, nem is csalódtam, ők is erre az előadásra igyekeztek. Az előcsarnokban újabb nagy felismerések tanúja lehettem, többek üdvözölték egymást régi ismerősként. Vetítés után a közönség nagy része a helyén maradt, láthatóan jól érezték magukat. Fél tizenegy lévén, nem vártam meg a további fejleményeket, távoztam.

Kezdem a film utolsó mondatával: „Senkinek ne higgyetek el semmit!” Megfogadtam a tanácsot, ezúton bocsátom közre kétségeimet.

A film formailag és tartalmilag is két részből áll. Az első részben Feldmár András pszichoterapeutaként szerzett tapasztalatait és meggyőződését osztja meg velünk. A második részben a tudatmódosító szerekkel végzett kísérleteiről, és általában a kábítószerhasználat és a pszichoterápia kapcsolatáról beszél.

Az első részben egy eredeti gondolkodású, a főáramú szakma szabályaira és kötöttségeire magasról lenéző pszichoterapeuta élettapasztalatát halljuk. Újraértelmezi az alapvető fo-

galmakat (szeretet, önzés, szükséglet, függőség, közösség, szerepjátszás, önanonosság), a szocializációt társadalmi hipnózisként értelmezi, a meditációt a társadalmi hipnózis alól föl-szabadító módszerként, az elmebetegségeket a kollektív „alvás“-ból fölriadó egyének individuációjaként. Bár nem használja Hamvas Béla kifejezését, egyértelműen az utóbbi, az „éberség“ oldalán áll, az egyén szabadságát és függetlenségét védi a „rossz“ családtól, a „rossz“ társadalmi elvárásoktól.

Ezen a ponton kezdett bennem morogogni az első kérdés. Van-e „jó“ család, vannak-e „jó“ társadalmi elvárások Feldmár András világában? Elméleti lehetőségként egyszer megemlíti ezt – a családdal kapcsolatban.

A helyes társadalmi elvárást egy példa kapcsán megengedi: az egyéni meggyőződésből fakadó, mások testi épségét veszélyeztető cselekvés terén elutasítja az anarchiát, tehát valószínűleg elfogadja a társadalom (akár erőszakot is alkalmazó) önvédelmét. Egyébként a társadalmi elvárásokra csak negatív példákat hoz. Egy kétórás filmben nyilván nem lehet benne egy ember teljes világlátása, de az arányok talán mégis tükröződnek. A „jó“ család – marad az elméleti lehetőség szintjén, a „jó“ társadalomról még ennyit sem mond, az egyéni szabadságot csak a másik egyén önvédelme korlátozhatja.

Számomra ebben a gondolatmenetben az ipari kapitalizmus társadalomszervezéséhez szükséges atomizált

egyéneket, szétzilált természetes közösségeket, és a fogyasztás csatornáit mentén újrászervezett ál- és működéseket tételező neoliberális közgazdasági modell eszméisége jelenik meg. Természetesen erről nem Feldmár András tehet, gondolkodásmódja csupán tükrözi annak a kornak, amelyben él. Mégis súlyos következményekkel jár az, amit mond, az egyén és a társadalom szintjén egyaránt. Feldmár András 55–60 éves lehet, élete első harminc évében fölépítette önmagában, fölépítette benne a családot és a társadalom mindazokat a szerepeket, gátakat és falakat, amelyek lebontásával az utóbbi évtizedekben foglalkozik. Boldog ember, van mit lebontania! Azoknak a tizen- és huszonéves fiataloknak, akik előadásait hallgatják, nincs, vagy alig van mit lebontaniuk. Félő, hogy ha Feldmár tanácsai szerint alakítják az életüket, hamarosan semmiféle fogódzó nem marad számukra, esetleg már a következő előadására sem mennek el, mert nem lesz miért. Ezzel a lehetőséggel az előadó is számol, de mindez a legkevésbé sem riasztja.

A másik gond az egyén és a társadalom fennmaradásával kapcsolatos. Ha valaki úgy dönt, hogy nem hajlandó anyagi ellenszolgáltatásért együttműködni a többiekkel, inkább a maga útját járja, hamarosan kívül kerül az anyagi javak újratermelésének körén, kéregető hajléktalan lesz. Ezzel jelentősen lerövidíti várható élettartamát, ám az előadót ez sem dűlja föl, hiszen mindenkinek joga van ahhoz, hogy eldöntse: mit kezd az életével, s ha úgy látja jónak, akár meg is ölheti önmagát. Ha a többség dönt úgy, hogy nem hajlandó anyagi ellenszolgáltatásért együttműködni a többiekkel, inkább a maga útját járja, hamarosan összeomlik az, amit gazdaságnak, társadalomnak, civilizációnak mondunk, megszűnik az emberi élet lehetősége a földön, legalább is abban a formában, ahogyan ma élünk. Valamiféle alternatív életmód persze elkezdhető, azok számára, akik elég gyorsan elfoglalják a művelhető földeket, és meg is tudják védeni a többiektől, akiknek már nem jut. Eredményét tekintve olyasmi ez, mint a félve rettegett világméretű gazdasági összeomlás, csak nem a pénzügyi buborék kipukkadása, hanem a résztvevők lázadása következtében. Ennél már azok is pozitívabb forgatókönyveken dolgoznak, akik az emberközponit, természetes gazdasági modelleket kutatják, és ezek csíráival kísér-

leteznek, bármennyire megvalósíthatatlannak látszanak is ma ez utóbbi eszmények.

A film második részének mondani- valója röviden összefoglalható: az emberiség nagy része mindeddig a hipnotikus alváshoz hasonló érzéketlenség és tudattalanság állapotában élt és él, de a különféle törvényes és törvénytelen kábítószerrel segítségével egyesek már megtapasztalhatták a felébredt tudatállapot csodálatos élményét, s ezt annyira kívánatosnak látták, hogy elérendő célul tűzték ki a többiek számára is. Ennek a törekvésnek az egyik prófétája Feldmár András. Úgy tűnik, számára a cél szentesíti az eszközt, az élettanilag is pszitító herointól a mesterséges LSD-n, a természetes növényi és állati hatóanyagokon keresztül a keleti meditációig bármi jó, ha fölillantja számunkra a megvilágosodottság élményét, mert ezután már egészen más lesz az életünk, nehezen fogjuk elviselni a környezetünk által ránk kényszerített alvó életmódot. Ez ügyben még a függőségtől sem kell tartanunk, hiszen annyi mindentől függünk, például levegővétel nélkül csak néhány percig maradnánk életben.

Újabb kényelmetlen kérdések toltak föl bennem.

A film első részében az egyént megnyomorító család, környezet függőségét kárhóztatja (jó közérzetük függ az uralmi kívánt egyén viselkedésétől), s arra biztat: ne engedjük meg senkinek, hogy irányítson minket, az önmagunk fölötti uralmat tartjuk saját kezünkben. Miként fordulhat át ez a helyes törekvés önmaga elmentébe a második részben, amikor az egyén és a tudatmódosító technikák kapcsolatát elemzi? Csak a másik emberrel szemben kell autonómiára törekednünk? Ha magunkban vagyunk, akkor átengedhetjük az irányítást személytelen erőnek? Elfogadhatjuk, hogy valami különleges dolog történik velünk, amibe nincs beleszólásunk? Sőt, tekintsük éppen ezt a megvilágosodás kritériumának? Csak az egyén halálának és újjázületésének élményét nyújtó „nagy utazás” passzív részeseiként léphetünk egy köznapinál magasabb tudatállapot szintjére? Vajon a tudatosodás következő lépéseje éppen a mindent elengedés, a teljes kiszolgáltatottság állapotában adatik meg?

Vannak gyakorlatiasabb kérdéseim is. Vajon az emberi faj kialakulása során végigküzdött biológiai alkalmazkodás évmillós eredményei

összemérhető-e a faj néhány egyedének szerzett függőségeivel, akár egyedi élettani szerepüket, akár a faj jövőjére gyakorolt hatásukat tekintve? Találkozott-e az előadó azokkal a szánalmas emberi roncokkal, akiknek már tizen-, huszonéves korukban megváltás a halál, mert idegrendszerüket, alkalmazkodóképességüket teljesen lebontotta, használhatatlanná tette a kábítószer-élvezet? Van-e tapasztalata arról, hogy milyen terhelést jelentenek a kábítószeresek azok számára, akik kénytelenek velük együtt élni vagy dolgozni? Gondolt-e már arra, hogy a másik ember szabadságának korlátozása, elvétele éppen itt kezdődik, a munkára, önellátásra, alkalmazkodásra képtelen „magasabb tudatállapotú” egyének parazita életmódjával?

Ha máshonnan nem, a görög tragédia ókori befogadásából tudjuk, hogy a kortársak számára egyéni tudatos életük folyamata olyasféle álomjellegű automatizmusként volt ismert, mint manapság a mi érzelmi életünk, ezért tekintették az emberi sorsot istenek irányította szerepnek, amelyet viselhetek tragikus méltósággal, vagy menekülhetek előle, hasztalan. Manapság azt mondjuk, az érzéseinkért nem vagyunk felelősek, pedig néha nagyon is kívánatos lenne, hogy ne az érzéseink irányítsák a gondolatainkat, hanem a gondolataink szabjanak irányt az érzéseinknek. Egy ókori ember nehezen értette volna meg a felvilágosodás racionalista gondolkodóit, s valószínűleg reménytelen vállalkozás lett volna a tömegeket a mai pszichoterápia eszközeivel, netán elektroshokkal vagy igazságszérummal öntudatra ébreszteni. Lehet, hogy az emberi faj mentális fejlődésének kezdeti fokán állunk, s azok a különleges tudatállapotok, amelyekbe egyesek, kivételes módon, néhanapján bepillantást nyernek, majdan egyetemes és köznapi jellemzőivé válnak az emberi életnek, de ma még egyáltalán nem biztos, hogy ez az emberi faj további fejlődésének útja. Az viszont biztos, hogy ezt nem lehet egy csapásra elérni. Előadónk viszont éppen ezzel kísérletezik, ebben a filmben is. Mintha elfeledkezett volna Ferenczitol vett ars poeticájáról: „Csak az lehet jó terapeuta, akinek nincsenek ambíciói.” Feldmár András előadásai engem arról győztek meg, hogy neki még jócskán vannak.